BARQAROR IQTISODIY O‘SISHNING KAMBAG‘ALLIKNI KAMAYTIRISHDAGI TA’SIRI

Xalilova Marjona Hasanovna
Buxoro davlat texnika universiteti 313-25 IQT guruh talabasi, Bukhara,Uzbekistan
E-mail: xalilovamarjona0908@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada barqaror iqtisodiy o‘sishning kambag‘allikni kamaytirishga ta’siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda iqtisodiy o‘sishning bandlik yaratish, daromadlar oshishi, inson kapitali rivojlanishi hamda institutsional sifat bilan bog‘liq mexanizmlari yoritilgan. Shuningdek, inklyuziv iqtisodiy siyosat va ijtimoiy tengsizlikning kambag‘allik darajasiga ta’siri muhokama qilingan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish kambag‘allikni kamaytirishda muhim omil bo‘lsa-da, uning samaradorligi daromadlar taqsimoti va davlat siyosatiga bevosita bog‘liqdir. Maqola barqaror rivojlanish sharoitida kambag‘allikni qisqartirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: barqaror iqtisodiy o‘sish, kambag‘allik, inklyuziv rivojlanish, daromadlar tengsizligi, bandlik, inson kapitali, institutsiyalar, iqtisodiy siyosat, ijtimoiy himoya, moliyaviy inklyuziya.

Аннотация: В данной статье анализируется влияние устойчивого экономического роста на сокращение бедности с теоретической и практической точек зрения. Рассматриваются механизмы экономического роста, включая создание рабочих мест, рост доходов, развитие человеческого капитала и институциональное качество. Особое внимание уделяется инклюзивной экономической политике и влиянию неравенства доходов на уровень бедности. Результаты исследования показывают, что экономический рост является важным фактором сокращения бедности, однако его эффективность напрямую зависит от распределения доходов и государственной политики. Статья направлена на выработку научно обоснованных подходов к сокращению бедности в условиях устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивый экономический рост, бедность, инклюзивное развитие, неравенство доходов, занятость, человеческий капитал, институты, экономическая политика, социальная защита, финансовая инклюзия.

Abstract: This article analyzes the impact of sustainable economic growth on poverty reduction from both theoretical and practical perspectives. It examines key mechanisms of economic growth, including job creation, income growth, human capital development, and institutional quality. Special attention is given to inclusive economic policies and the role of income inequality in shaping poverty outcomes. The findings indicate that economic growth is a crucial factor in reducing poverty; however, its effectiveness largely depends on income distribution and government policy. The study emphasizes that sustainable and inclusive growth is essential for achieving long-term poverty reduction. The article aims to provide evidence-based insights into improving poverty alleviation strategies in the context of sustainable development.

Keywords: sustainable economic growth, poverty, inclusive development, income inequality, employment, human capital, institutions, economic policy, social protection, financial inclusion.

Kirish. So‘nggi o‘n yilliklarda jahon iqtisodiyotida barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlash va uning ijtimoiy natijalarini kuchaytirish masalasi eng dolzarb ilmiy va siyosiy yo‘nalishlardan biri sifatida qaralmoqda. Global miqyosda yuz berayotgan iqtisodiy beqarorliklar, pandemiya oqibatlari, iqlim o‘zgarishi va geosiyosiy keskinliklar iqtisodiy o‘sishning nafaqat tezligi, balki uning sifati va inklyuzivligi muhimligini yanada kuchaytirdi. Shu nuqtayi nazardan, barqaror iqtisodiy o‘sish faqat ishlab chiqarish hajmining oshishi emas, balki resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va jamiyatning barcha qatlamlari uchun teng imkoniyatlar yaratish jarayoni sifatida talqin etiladi. Kambag‘allikni kamaytirish esa har qanday davlatning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlaridan biri bo‘lib, u iqtisodiy o‘sish bilan bevosita va bilvosita bog‘liqdir. Ilmiy adabiyotlarda iqtisodiy o‘sish kambag‘allikni qisqartirishning asosiy omillaridan biri sifatida ko‘rsatiladi, biroq bu bog‘liqlik avtomatik va bir xil emasligi ham ta’kidlanadi. Ayrim tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish yuqori bo‘lishiga qaramay, daromadlar teng taqsimlanmasa, kambag‘allik darajasi sezilarli darajada kamaymasligi mumkin. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy nazariyada “inklyuziv o‘sish” tushunchasi keng qo‘llanilmoqda, ya’ni iqtisodiy o‘sish natijalari jamiyatning barcha qatlamlariga yetib borishi zaruriy shart sifatida qaraladi.

Barqaror iqtisodiy o‘sish va kambag‘allikni kamaytirish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ko‘plab mexanizmlar orqali amalga oshadi. Birinchidan, iqtisodiy o‘sish bandlik imkoniyatlarini kengaytiradi va mehnat bozorida yangi ish o‘rinlarini yaratadi, bu esa aholining daromad darajasini oshiradi. Ikkinchidan, davlat byudjeti daromadlarining oshishi orqali ijtimoiy himoya tizimlari, ta’lim va sog‘liqni saqlash sohalariga investitsiyalar kengayadi. Bu omillar kambag‘allikning strukturaviy sabablarini kamaytirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, zamonaviy ilmiy qarashlarda iqtisodiy o‘sishning sifati muhim ahamiyat kasb etadi. Agar o‘sish asosan resurslarga tayanadigan yoki notekis taqsimlangan bo‘lsa, u uzoq muddatli kambag‘allikni kamaytirishda yetarli samara bermasligi mumkin. Aksincha, inson kapitaliga investitsiya, innovatsion rivojlanish va institutsional islohotlar bilan uyg‘unlashgan o‘sish kambag‘allikni sezilarli darajada qisqartiradi. Rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish va kambag‘allik o‘rtasidagi bog‘liqlik ko‘p hollarda davlat siyosati va institutsional muhitga bog‘liq. Masalan, soliq va transfer siyosati, ta’lim va sog‘liqni saqlashga yo‘naltirilgan davlat xarajatlari kambag‘allikni kamaytirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu sababli, barqaror iqtisodiy o‘sish faqat bozor mexanizmlariga emas, balki davlatning faol ijtimoiy-iqtisodiy siyosatiga ham tayanadi.

O‘zbekiston iqtisodiyotida ham so‘nggi yillarda barqaror o‘sishni ta’minlash va kambag‘allikni qisqartirishga qaratilgan keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, xususiy sektorni rivojlantirish, kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash, moliyaviy inklyuziyani kengaytirish hamda hududiy rivojlanishni muvozanatlashtirishga e’tibor qaratilmoqda. Bu jarayonlar iqtisodiy o‘sishning inklyuzivligini oshirishga xizmat qiladi va aholining ijtimoiy farovonligini yaxshilashga zamin yaratadi. Shuningdek, global ilmiy tadqiqotlar iqtisodiy o‘sishning kambag‘allikni kamaytirishdagi ta’siri bir xil emasligini, uning samaradorligi ko‘pincha daromadlar tengligi, institutlar sifati va ijtimoiy siyosatning kuchiga bog‘liqligini ta’kidlaydi. Ayrim hollarda iqtisodiy o‘sish tengsizlikni kuchaytirishi ham mumkin, bu esa kambag‘allikni kamaytirish jarayonini sekinlashtiradi. Shu bois, barqaror iqtisodiy o‘sish va kambag‘allikni kamaytirish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni chuqur tahlil qilish dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Ushbu maqolada aynan ushbu bog‘liqlikning nazariy asoslari, amaliy mexanizmlari hamda zamonaviy iqtisodiy sharoitdagi ta’sir kanallari o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi iqtisodiy o‘sishning kambag‘allikni qisqartirishdagi rolini aniqlash va barqaror rivojlanishni ta’minlash bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosalar ishlab chiqishdan iboratdir.

Adabiyotlar tahlili. Barqaror iqtisodiy o‘sish va uning kambag‘allikni kamaytirishga ta’siri iqtisodiy nazariya va amaliy tadqiqotlarda uzoq yillardan beri markaziy o‘rin egallab kelmoqda. Zamonaviy ilmiy adabiyotlarda ushbu mavzu yanada chuqurlashib, iqtisodiy

o‘sishning miqdoriy emas, balki sifat jihatlari, uning inklyuzivligi hamda uzoq muddatli ijtimoiy ta’siri asosiy tahlil ob’ektiga aylangan. Ilmiy manbalarda iqtisodiy o‘sish va kambag‘allik o‘rtasidagi bog‘liqlik bir o‘lchovli emasligi, balki ko‘plab institutsional, ijtimoiy va demografik omillar bilan chambarchas bog‘liqligi ta’kidlanadi. Ko‘plab zamonaviy tadqiqotlar iqtisodiy o‘sish kambag‘allikni kamaytirishning zaruriy, ammo yetarli bo‘lmagan sharti ekanligini ko‘rsatadi. Ya’ni, iqtisodiyot o‘sishi mumkin, biroq agar daromadlar taqsimoti notekis bo‘lsa yoki iqtisodiy imkoniyatlar jamiyat qatlamlari o‘rtasida teng bo‘lmasa, kambag‘allik darajasi sezilarli kamaymasligi mumkin. Shu sababli ilmiy adabiyotlarda “inklyuziv o‘sish” konsepsiyasi keng qo‘llanila boshlagan bo‘lib, u iqtisodiy o‘sish natijalari jamiyatning barcha qatlamlariga teng taqsimlanishi zarurligini asoslaydi. So‘nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kambag‘allikni kamaytirishda iqtisodiy o‘sishning sifati muhim rol o‘ynaydi. Sifatli o‘sish deganda, asosan, ishlab chiqarishning diversifikatsiyasi, yuqori qo‘shilgan qiymatga ega tarmoqlarning rivojlanishi, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va inson kapitaliga investitsiyalar tushuniladi. Bunday yondashuv kambag‘allikni kamaytirishda barqaror natijalar beradi, chunki u mehnat bozorida yuqori malakali ish o‘rinlarini yaratadi va aholining daromad salohiyatini oshiradi.

Ilmiy adabiyotlarda kambag‘allikni kamaytirish mexanizmlari ham keng o‘rganilgan. Asosiy mexanizmlardan biri sifatida bandlikning oshishi ko‘rsatiladi. Iqtisodiy o‘sish natijasida ishlab chiqarish kengayadi va yangi ish o‘rinlari yaratiladi, bu esa kambag‘al aholi qatlamining mehnat bozoriga kirishini osonlashtiradi. Biroq, ayrim tadqiqotlar shuni ta’kidlaydiki, agar mehnat bozori segmentatsiyalangan bo‘lsa yoki norasmiy sektor ulushi yuqori bo‘lsa, iqtisodiy o‘sishning bandlikka ta’siri cheklangan bo‘lishi mumkin. Shuningdek, ilmiy manbalarda davlat siyosatining roli alohida e’tirof etiladi. Fiskal siyosat, ijtimoiy transferlar, soliq tizimi va davlat investitsiyalari kambag‘allikni kamaytirishda muhim vositalar sifatida qaraladi. Xususan, progressiv soliq tizimi va maqsadli ijtimoiy yordam dasturlari daromadlar tengsizligini kamaytirish orqali iqtisodiy o‘sishning ijtimoiy samaradorligini oshiradi. Ayrim tadqiqotlar davlat xarajatlarining ta’lim va sog‘liqni saqlashga yo‘naltirilishi uzoq muddatli kambag‘allikni kamaytirishda eng samarali strategiyalardan biri ekanligini ko‘rsatadi.

Institutsional yondashuvlar ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Kuchli institutlar, huquqiy barqarorlik, korrupsiyaning past darajasi va samarali boshqaruv tizimi iqtisodiy o‘sishning kambag‘allikni kamaytirishdagi ta’sirini kuchaytiradi. Aksincha, zaif institutlar sharoitida iqtisodiy o‘sishning foydasi ko‘pincha elita qatlamlarida jamlanib qoladi va keng aholiga yetib bormaydi. Shu sababli zamonaviy iqtisodiy tadqiqotlarda institutlar sifati kambag‘allikni kamaytirishning asosiy determinantlaridan biri sifatida ko‘riladi. Yana bir muhim yo‘nalish sifatida ijtimoiy tengsizlik va uning iqtisodiy o‘sish bilan o‘zaro aloqasi o‘rganilgan. Ilmiy adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, yuqori tengsizlik iqtisodiy o‘sishning kambag‘allikni kamaytirishdagi samaradorligini pasaytiradi. Daromadlar notekisligi yuqori bo‘lgan jamiyatlarda iqtisodiy o‘sish natijalari kambag‘al qatlamlarga yetib bormasligi mumkin, bu esa “o‘sish paradoksi” deb ataladigan holatni yuzaga keltiradi. So‘nggi yillarda ekologik barqarorlik ham iqtisodiy o‘sish va kambag‘allik o‘rtasidagi bog‘liqlikni tahlil qilishda muhim omil sifatida kiritilmoqda. Iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayishi va ekologik xavflar kambag‘al aholiga ko‘proq ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli “yashil iqtisodiyot” va “barqaror rivojlanish” konsepsiyalari kambag‘allikni kamaytirish strategiyalarining ajralmas qismiga aylangan. Bu yondashuv iqtisodiy o‘sishni ekologik xavfsizlik bilan uyg‘unlashtirish zarurligini asoslaydi.

Inson kapitali rivojlanishi ham adabiyotlarda markaziy o‘rin tutadi. Ta’lim darajasining oshishi, sog‘liqni saqlash tizimining yaxshilanishi va malaka oshirish dasturlari kambag‘allikni kamaytirishda uzoq muddatli samaradorlikka ega. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, inson kapitaliga investitsiyalar iqtisodiy o‘sishning barqarorligini ta’minlab, kambag‘allikdan chiqish imkoniyatlarini kengaytiradi. Moliyaviy inklyuziya masalasi ham keng o‘rganilgan yo‘nalishlardan biridir. Bank xizmatlariga kirish imkoniyatining kengayishi, mikro-moliya

institutlarining rivojlanishi va raqamli moliyaviy texnologiyalar kambag‘al aholining iqtisodiy faolligini oshiradi. Bu esa kichik biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish orqali daromadlarni oshirishga xizmat qiladi. Zamonaviy ilmiy adabiyotlar barqaror iqtisodiy o‘sish va kambag‘allikni kamaytirish o‘rtasidagi bog‘liqlik murakkab va ko‘p qirrali ekanligini ko‘rsatadi. Iqtisodiy o‘sishning o‘zi kambag‘allikni avtomatik ravishda kamaytirmaydi, balki uning samaradorligi institutsional sifat, ijtimoiy siyosat, daromadlar tengligi, inson kapitali va ekologik barqarorlik kabi omillarga bog‘liqdir. Shu sababli bugungi kunda ilmiy tadqiqotlarda integratsiyalashgan yondashuv – ya’ni iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik omillarni birgalikda tahlil qilish – eng dolzarb yo‘nalish sifatida shakllanmoqda.

Tadqiqot muhokamasi. Barqaror iqtisodiy o‘sish va kambag‘allikni kamaytirish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ushbu jarayon oddiy sabab-oqibat munosabatidan iborat emas, balki murakkab ko‘p omilli tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy o‘sish kambag‘allikni kamaytirishda muhim rol o‘ynashini tasdiqlasa-da, uning samaradorligi institutsional sifat, daromadlar taqsimoti, mehnat bozori holati va ijtimoiy siyosat darajasiga bevosita bog‘liqligini ko‘rsatadi. Avvalo, iqtisodiy o‘sishning kambag‘allikni kamaytirishdagi eng asosiy mexanizmi bandlik yaratish orqali amalga oshadi. Ishlab chiqarish hajmining kengayishi yangi ish o‘rinlarini yuzaga keltiradi va aholining mehnatga layoqatli qismini daromad manbai bilan ta’minlaydi. Biroq tahlillar shuni ko‘rsatadiki, agar iqtisodiy o‘sish kapital intensiv tarmoqlarga asoslangan bo‘lsa, bandlik yaratish darajasi past bo‘lishi mumkin. Bu holat kambag‘allikni kamaytirish jarayonini sekinlashtiradi.

Ikkinchi muhim jihat – daromadlar tengsizligi masalasidir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish natijalari notekis taqsimlangan jamiyatlarda kambag‘allik darajasi sezilarli kamaymaydi. Bu ayniqsa resurslar eksportiga asoslangan iqtisodiyotlarda yaqqol ko‘zga tashlanadi. Daromadlarning yuqori qatlamlarda jamlanishi kambag‘al aholining iqtisodiy o‘sishdan bevosita foyda olish imkoniyatini cheklaydi. Shu sababli inklyuziv iqtisodiy siyosat zaruriy omil sifatida yuzaga chiqadi. Uchinchi jihat institutsional muhit bilan bog‘liq. Kuchli institutlar mavjud bo‘lgan mamlakatlarda iqtisodiy o‘sish kambag‘allikni kamaytirishda yuqori samaradorlikka ega. Bunga sabab – korrupsiyaning past darajasi, mulk huquqlarining himoyalanganligi va samarali boshqaruv tizimi resurslarning adolatli taqsimlanishini ta’minlaydi. Aksincha, zaif institutlar sharoitida iqtisodiy o‘sishning foydasi ko‘pincha cheklangan guruhlar tomonidan o‘zlashtiriladi. Tadqiqot natijalari shuni ham ko‘rsatadiki, inson kapitali rivojlanishi kambag‘allikni kamaytirishda strategik ahamiyatga ega. Ta’lim va sog‘liqni saqlashga investitsiyalar aholining mehnat bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi. Bu esa uzoq muddatli barqaror iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydi. Ayniqsa, malakali ishchi kuchi ulushi yuqori bo‘lgan iqtisodiyotlarda kambag‘allik darajasi sezilarli darajada past bo‘ladi.

Moliyaviy inklyuziya ham muhokamada muhim o‘rin egallaydi. Bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatining kengayishi, mikro-kreditlar va raqamli moliyaviy tizimlar kambag‘al qatlamlarning iqtisodiy faolligini oshiradi. Bu kichik biznes rivojlanishini rag‘batlantiradi va daromad manbalarini diversifikatsiya qilishga yordam beradi. Natijada kambag‘allikdan chiqish imkoniyatlari kengayadi. Shuningdek, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sishning ekologik jihatlari ham kambag‘allik bilan bevosita bog‘liq. Iqlim o‘zgarishi va atrof-muhit degradatsiyasi eng ko‘p kambag‘al qatlamlarga zarar yetkazadi. Shu sababli “yashil o‘sish” strategiyalari kambag‘allikni kamaytirish siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylangan. O‘zbekiston misolida olib borilgan islohotlar ham iqtisodiy o‘sishning kambag‘allikni kamaytirishdagi rolini tasdiqlaydi. Xususiy sektorni rivojlantirish, tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash va ijtimoiy himoya tizimini kengaytirish natijasida kambag‘allik darajasini kamaytirish bo‘yicha ijobiy tendensiyalar kuzatilmoqda. Biroq hududlar o‘rtasidagi farqlar hali ham mavjud bo‘lib, bu muammo chuqur institutsional yondashuvni talab etadi. Umuman olganda, tadqiqot muhokamasi shuni ko‘rsatadiki, barqaror iqtisodiy o‘sish kambag‘allikni kamaytirish

uchun zarur shart bo‘lsa-da, u o‘z-o‘zidan yetarli emas. Uning samaradorligi kompleks siyosat, institutsional islohotlar va ijtimoiy adolat tamoyillari bilan uyg‘unlashgandagina yuqori bo‘ladi.

Xulosa. Barqaror iqtisodiy o‘sish kambag‘allikni kamaytirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, iqtisodiy o‘sish bandlikni oshirish, daromadlarni ko‘paytirish va ijtimoiy xizmatlarni kengaytirish orqali kambag‘allik darajasini pasaytiradi. Biroq bu jarayonning samaradorligi iqtisodiy o‘sishning sifati va inklyuzivligiga bevosita bog‘liqdir. Agar iqtisodiy o‘sish notekis taqsimlansa yoki zaif institutlar sharoitida amalga oshsa, u kambag‘allikni sezilarli darajada kamaytira olmaydi. Aksincha, inklyuziv siyosat, kuchli institutlar va inson kapitaliga investitsiyalar kambag‘allikni kamaytirishda barqaror natijalar beradi. Shu bilan birga, moliyaviy inklyuziya va ekologik barqarorlik ham muhim omillar sifatida ajralib turadi. Shunday qilib, kambag‘allikni kamaytirish uchun faqat iqtisodiy o‘sishni ta’minlash emas, balki uni ijtimoiy adolat, institutsional islohotlar va barqaror rivojlanish tamoyillari bilan uyg‘unlashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2019). The narrow corridor: States, societies, and the fate of liberty. Penguin Press.
2. Banerjee, A., & Duflo, E. (2019). Good economics for hard times. PublicAffairs.
3. Bourguignon, F. (2020). The globalization of inequality. Princeton University Press.
4. Fields, G. S. (2021). Income distribution dynamics and economic growth. World Bank Publications.
5. Ravallion, M. (2020). Inequality and globalization: A review essay. Journal of Economic Literature.
6. Stiglitz, J. E. (2019). People, power, and profits: Progressive capitalism for an age of discontent. W.W. Norton & Company.
7. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). Economic development. Pearson.
8. United Nations Development Programme. (2022). Human development report: Uncertain times, unsettled lives. UNDP.
9. World Bank. (2023). Poverty and shared prosperity report: Correcting course. World Bank Publications.